

Μαζί με τον Δημοφώντα που έγινε αιτία τόσης φασαρίας, η θεά Δήμητρα ανέτρεφε και τον άλλο γιο του βασιλιά Κελεού, τον Τριπτόλεμο. Σ' αυτόν χάρισε ένα κόκκο σταριού και τον έμαθε να καλλιεργεί τη γη. Με τη σειρά του, ο Τριπτόλεμος έζησε σε μια άμαξα ιπτάμενους δράκοντες και μ' αυτούς πέταξε ανά την οικουμένη διδάσκοντας στους ανθρώπους την καλλιέργεια των σιτηρών. Αυτός είναι που, προς τιμή της θεάς, ίδρυσε τα Ελευσίνια Μυστήρια. Μετά τον θάνατό του, τιμήθηκε ως ήρωας, ενώ, κατά τον Πλάτωνα, διορίστηκε ως ένας από τους κριτές του Κάτω Κόσμου.

Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, τα Ελευσίνια Μυστήρια ίδρυσε ο ιερέας και βασιλιάς Εύμολπος, απόγονος του θεού Ποσειδώνα. Όταν ο βασιλιάς της Αθήνας, Ερεχθέας, εκστράτευσε εναντίον της Ελευσίνας, ο Εύμολπος βρέθηκε στην πρώτη γραμμή των Ελευσίνιων αλλά, σε μια μάχη, σκοτώθηκε. Ο θάνατός του οδήγησε τους εμπόλεμους σε συμβιβασμό: Η Ελευσίνα υποτάχθηκε στην Αθήνα αλλά διατήρησε το προνόμιο να τελεί τα Μυστήρια στη θεά.

Στη χαραυγή των ιστορικών χρόνων, η Ελευσίνα ήταν έδρα ήδη αρχαίου ιερατικού κράτους. Πρέπει να ήταν στα μέσα του 8^{ου} π.Χ. αιώνα όταν ήρθε σε σύγκρουση με την Αθήνα. Η ήττα της (αυτή που αποδόθηκε στον Ερεχθέα, η εποχή του οποίου όμως είναι πολύ παλαιότερη) την έφερε προσαρτημένη στο άρμα του αθηναϊκού κράτους αλλά με αλώβητα τα προνόμια της, με δικαίωμα να ονομάζεται πόλη (χωρίς να της επιτρέπεται να κόψει δικό της νόμισμα) και βέβαια με δική της την διεύθυνση των Μυστηρίων. Οι αξιωματούχοι (ιεροφάντης, δαδούχος, ιεροκήρυκας κ.λπ.) της λατρείας των Μεγάλων Θεών (Δήμητρας και Περσεφόνης) προέρχονταν πάντα από τις δυο επίσημες ιερατικές οικογένειες. Η μια ήταν των Ευμολπιδών, των απογόνων δηλαδή του ιερέα βασιλιά Εύμολπου. Η άλλη ήταν η ιερατική οικογένεια των Κηρύκων. Κατάγονταν από τον Κήρυκα, γιο του Ερμή και της Έρσης, κόρης του Κέκροπα. Η Ελευσίνα εξελίχθηκε σε δήμο της Αθήνας, έναν από τους πιο σπουδαίους.

Η διαδικασία της μύησης

Στα 150 χρόνια που μεσολάβησαν από την εποχή του Σόλωνα ως τον Περικλή, τα Ελευσίνια Μυστήρια υιοθετήθηκαν από τους Αθηναίους και πήραν μεγαλοπρεπή μορφή. Με τις γιορτές να εξελίσσονται σε δύο δόσεις: Τα Μικρά και τα Μεγάλα Μυστήρια. Τα Μικρά τελούνταν την άνοιξη στην Αθήνα και διαρκούσαν τρεις μέρες. Στη διάρκειά τους, οι υποψήφιοι για μύηση υποβάλλονταν σε εξαγνισμό. Όσο αυτός κρατούσε, έμεναν βουτηγμένοι στα νερά του Ιλισού. Τα Μεγάλα Μυστήρια τελούνταν το φθινόπωρο και διαρκούσαν δέκα ημέρες: Υποψήφιοι και πιστοί από όλη την Ελλάδα ξεκινούσαν από την Αθήνα, σχημάτιζαν πομπή με κεφαλή την εικόνα του Ιάκχου (θεού των Μυστηρίων, γιου του Δία, που ταυτίζεται και με τον Βάκχο, άλλη νεότερη ονομασία του θεού Διονύσου), ακολουθούσαν την Ιερά Οδό και κατέληγαν στην Ελευσίνα. Κάτω από το φως των πυρσών, απέθεταν την εικόνα στον ναό.

Όσοι είχαν εξαγνιστεί στα νερά του Ιλισού και είχαν νηστεύσει, γίνονταν δεκτοί στις μικρότερες ιεροτελεστίες. Εκείνους που είχαν περάσει από αυτό το στάδιο την προηγούμενη χρονιά, τους οδηγούσαν στην Αίθουσα της Μύησης όπου γινόταν μυστική τελετή. Οι πια μνημένοι έπαυαν τη νηστεία και έπιναν ένα μίγμα αλευριού και νερού (τον κυκεώνα) που συνοδευόταν από ιερά γλυκίσματα. Η μυστική ιεροτελεστία που ακολουθούσε, ποτέ δεν μαθεύτηκε παραέξω. Ποινή θανάτου είχε θεσπιστεί για όποιον μαρτυρούσε, τι γινόταν εκεί. Ακόμα και ο Αισχύλος κινδύνευσε, επειδή θεωρήθηκε ότι κάποιοι στίχοι του μπορούσαν να γίνουν αιτία να αποκαλυφθούν τα μυστικά.

Η τελετή, όπως προκύπτει από τις σκόρπιες πληροφορίες, ήταν μια συμβολική παράσταση με πιθανό θέμα την αρπαγή της Κόρης από τον Πλούτωνα, την περιπλάνηση της Δήμητρας, την επιστροφή της Περσεφόνης στη γη και τη διδασκαλία της γεωργίας. Κορύφωση της τελετής αποτελούσε ο γάμος ενός ιερέα στον ρόλο του Δία με μια ιέρεια στον ρόλο της Δήμητρας. Κι αμέσως ακολουθούσε η επίσημη αναγγελία: «Η Κυρία μας εγέννησε ιερό παιδί». Το οποίο «ιερό παιδί» ήταν ένα στάχυ που επιδεικνυόταν στα πλήθη. Υποθέτουν ότι οι μνημένοι εννοούσαν τον Ιάκχο, καθώς το παιδί της Βαυβώς λογιζόταν ως γιος της Περσεφόνης. Οι μνημένοι πάντως «ομολογούσαν» λέγοντας «νήστεψα, ήπια τον κυκεώνα».

Στη συνέχεια και κάτω από το φως των πυρσών, οι μνημένοι πήγαιναν σε υπόγειες σπηλιές που συμβόλιζαν τον Άδη και, από εκεί, περνούσαν σε μια ολόφωτη αίθουσα που συμβόλιζε ίσως την κατοικία των «Ευδαιμόνων» (των ευτυχισμένων). Εκεί, γινόταν η αποκάλυψη ιερών αντικειμένων που ως τότε τους απαγορευόταν να δουν. Ποια είναι αυτά, μας είναι άγνωστο.

(τελευταία επεξεργασία, 3 Δεκεμβρίου 2020)